

20

«ԼՍԱՐԱՆ ՀԱՅ ԼԵՋՈՒԻ»

Ասիկա է խորագրերը գրքի մը, որ վերջերս լոյս տեսած է «Յուսաքեր»-ի տպարանէն (Գահիրէ)։ Հեղինակն է Բ(ենիա-մին) Թաշեան, որ 207 էջերու մէջ համախմբած է հայ լեզուի քերականական եւ ուղղագրական հարցերու շուրջ իր «ճշմարեքը», որոնք նախապէս հրատարակուած էին գլխաւորաբար «Յուսաքեր»-ի մէջ, 1951-1961 թուականներուն, յաճախ կեղծ-անուններով (Ա. Բ. կամ Ա. Ա. կամ Մ. Մ.)։

Մեր ներկայ սինակին ընթերցողներուն անծանօթ մը է այս Մ. Մ. ը, որու հետ երկար վիճաբանութիւն ունեցած ենք ժամանակին։ Ուրախ ենք որ հիմա իրական անունով ու մականունով հրապարակ կ'ընեն։ Կը շնորհաւորենք հեղինակը, մանաւանդ անոր համար՝ որ քանի մը տարուան ընթացքին՝ այս երրորդ անգամ ըլլալով կը վերհրատարակէ միեւնոյն գրութիւնները, աննշան փոփոխութիւններով (գոնէ մեզի ուղղուած մասերը), նախ «Թիւրք եւ քերիւն» սինակներին տակ, ապա իբր թերթին՝ «Լաւրան հայ լեզուի» խորագրով, եւ այժմ առանձին գրքով։

Այս անգամ, անշուշտ, անկանջ չունեցողներն ալ պիտի լսեն։

Դժբախտաբար, յարգելի հեղինակը մէկ օրինակ իսկ չէ ուղարկած «Բազմավեպ»-ի խմբագրութեան. եւ մենք եզրկատակայ բարեկամի մը ձեռքէն, պատահական հանդիպումի մը առիթով է որ ստացանք այս գրքոյէն օրինակ մը։

Վերհրատարակութեան պահուն՝ հեղինակը կը կարծէ «օգտակար գործ մը կատարած ըլլալ անոնց համար մանաւանդ, որոնք կը սիրեն իրենց լեզուն»։

Մեծապէս գնահատելի է, այս տեսակէտով, հեղինակին նպատակը. գրքոյէն

ալ կը պարունակէ օգտաշատ նկատողութիւններ, ղեկողութիւններ, սրամտութեամբ համեմուած նրբերանգներ մինչեւ իսկ ստորակէտի, բութի եւ գլխաւորի դործածութեան մասին. 84 համարներու տակ ամփոփուած են քերականական, ուղղագրական, առողջական բազմաթիւ հարցեր։

Հեղինակը մեծ յարգանք ունի այս մարդին մէջ բազմավաստակ Հ. Արսէն Ղազի-կանի հանդէպ. կը քալէ անոր հետքերուն վրայէն, յաճախ կը կրկնէ անոր ըսածները։ Թէեւ չունի անոր հայկաբանական մեծ հմտութիւնը, բայց նկարագրով պըրպըտող ու վերլուծող՝ կ'ուզէ դառնալ հայ լեզուի կենդանի պահակներէն մէկը, «մրդաստանի մը նման» միշտ սիրցնելու համար մեր պաշտելի «Մեծաքանչ»ը։

Կը շնորհաւորենք զինք։

* * *

Անշուշտ հեղինակը այժմ պիտի բարեհաճի քանի մը ղեկողութիւններ ալ լսելու. ղեկողութիւններ՝ զոր կը կատարենք ո'չ թէ խճճելու նպատակով, այլ ընթերցողներուն առարկայական դատաստան մը տալու համար՝ այս գրքին մասին։

1. - Ժամանակին փաստերով ցոյց տըւած էինք որ միշտ բառը հարկ է տուլ գրել, հակառակ արեւմտահայերէնի մէջ դուլ գրելու տիրող սովորութեան (տե՛ս Միս. Ընտանիք, 1952, թ. 2, էջ 23, Բազմավեպ, 1956, թ. 9-10, էջ 240)։ մեր տեսութիւնը՝ յետ լուրջ փաստերու՝ նկատած ենք միշտ կարծիք։ Մեր գրութիւնն ալ յարձակողական շեշտ չէ ունեցած։

Պր. Բենիամին Թաշեան, իր պատասխանին մէջ, հետտրական զինաչարժութեան է գիմած (գրքոյէն մէջ թիւ 56, էջ 124), ծաղրանք ու քմիծաղ իրարու է խառնած, հուսկ ըսելու համար թէ «միշդը բացառութիւն է, եւ կը գրուի միշդդդ»։

Աւելորդ նկատած ենք պատասխանել Պր. Բենիամին Թաշեանի արդէն իսկ ծանօթ պատճառաբանութեան։

Մանաւանդ որ ինք մեր գրութիւնները առարկայօրէն չէ ըննած։

Պր. Թաշեան կը գրէ. «Որքան կը յիշենք, մենք երկու թէ երեք անգամ վէճ ունեցած ենք Հ. Ներսէսի հետ, լեզուական հարցերու շուրջ. մէկը միշդ բառի ուղղագրութեան մասին, . . . : Հ. Ներսէս մեզի ո'չ թէ դասեր, այլ պատգամներ կու տայ։ Կարծես իր բերնով կը խօսի ըսքանչեղաբործ ու «Վսեմական» վարդապետը, նոյն ինքն Մեսրոպ Մաշտոց։ Ուստի կը կարծէ, թէ իր վճիռները վերջնական են եւ անվերաքննելի» (էջ 153)։

Ասոր կ'ըսեն, ներեցէք արտայայտութեանս, զազեքանիւթիւն։

Ի դէպ միշտ բառի ուղղագրութեան՝ Հ. Ներսէս գրած է. «Ի գիտութիւն Պր. Մ. Մ. ի՛նչ այս նկատողութիւնները կը ներկայացնենք իբր կարծիք, առանց պարտադրելու...» (Բազմ. 1956, թ. 9-10, էջ 240)։

Ո՛ւր է պատգամն ու վճիռը անվերաքննելի։

2. - Անցնինք յոքելեան բառին։

Բացատրած էինք թէ ինչո՛ւ յոքելեան ձեւէն յոքելիմական բարդութիւնը կը ձեւանայ. փաստերն ալ մատենագրական էին, ձեռագրի համեմատութեամբ, անկողմնակալ մտայնութեամբ. բացատրած էինք, հետեւաբար, թէ յոքելեան բառը հինէն ի վեր, սեռականին համար ունի զարտուղի ձեւ մը, զոր պէտք ենք յարգել. որով գրելու ենք յոքելիմական։

Այս անգամ մենք կը պաշտպանէինք զարտուղի ձեւը, հիմնուելով դրական փաստերու վրայ։ Պր. Բենիամին Թաշեան (որ ճիշդ բառը դուլ գրելու համար՝ կ'ուզէր յարգել զարտուղութիւնը), այս անգամ ալ յոքելիմականը ե-ով գրելու համար կ'ուզէ ատել զարտուղութիւնը։

Ի դէպ այս յոքելեան բառի խնդրին, գրած էինք թէ յոքելիմի դտած ենք Քրոնիկոնին մէջ։ Պր. Բենիամին Թաշեան կը պատասխանէ.

«Ուրեմն, Աստուածաշունչի ոսկեղան թարգմանութիւնը նուազ վստահե-

լի, նուազ հարազատ եւ նուազ... ոսկեղան է, քան «Քրոնիկոն»-ի թարգմանութիւնը»։

Կ'երեւի թէ Պր. Բենիամին Թաշեան չէ ըմբռնած հարցին խորքը։ Մենք Աստուածաշունչը թողած՝ Քրոնիկոնին դիմած էինք, ո'չ թէ որովհետեւ Աստուածաշունչը նուազ հարազատ ու նուազ ոսկեղան է, այլ որովհետեւ յոքելեան բառի սեռականը գործածուած է Աստուածաշունչի մէջ (ոչ յոքելիմի ձեւով, ոչ ալ յոքելեան ձեւով), ուստի հարկ էր ոսկեղանի ուրիշ թարգմանութեանց մէջ փնտռել։ Հուսկ, որովհետեւ

«Քրոնիկոն»-ի խնդիրը սխալ բացատրած էր նախապէս Հ. Ներսէս Ակիմեան։

Ծանօթ է որ 1960ի աշնան, երկար յողումածաշարք մըն ալ Ծ. Նարեկունի գրեց «Յառաջ» օրաթերթին մէջ յոքելեան բառի մասին. թէեւ մեր բերած փաստերէն ոչ մէկը կը ցաւ խախտել, սակայն շատ աւելի լրջութեամբ մօտեցաւ հարցին։ Պր. Բենիամին Թաշեան կրնայ օրինակ առնել անկէ։

3. - Գործածած էինք տիպոս բառը խորագիր նշանակութեամբ։ Պր. Բենիամին Թաշեան մեր լեզուն եւ մտայնութիւնը որակած էր հնարոյր։

Ուրիշ առիթով պաշտպանած էինք ամառուան ու ձմեռուան ձեւը, այսպէս ուով։ Այս անգամ Պր. Բենիամին Թաշեան ելած մեզի գրաբարի դաս կու տայ, թէ ինչպէս Ն գիրը հեռանալով, ուն կը փոխուի ր-ի, ու կ'ըլայ ձմրան, ամրան։ Այս անգամ ալ եղանք «Նորասէր» երիտասարդ, սկսնակ եւն...։

Ասոր ալ կ'ըսենք ճարպիկ լաւախաղացութիւն։

4. - Հուսկ կը նշմարենք որ մեր ըսածները բոլոր խեղկատակութեան կը տանի, պարզապէս չհամոզուելու համար, ինչ որ մեզի ցաւ կը պատճառէ։

Տիպոս բառի վիճաբանութեան ընթացքին, գրած էինք թէ տիպոս բառը կը նշանակէ ՆԱԵԻ խորագիրը. փաստեր ալ

տուած էինք: Սակայն Պր. Բենիամին Թա-
շեան ծայրայեղութեան անցնելով, դար-
ձուցեր է բոլոր բառարանները, տխուր
բառի հին ու նոր նշանակութիւնները հա-
ւաքեր է, ծիծաղելի եղբակցութիւններ
հաներ է, իբր թէ՛ ըստ Հ. Ներսէսի՝ կա-
րելի պիտի ըլլայ ըսել մարդոց վռնմակ,
աղջիկներու երամ, մանչերու վտառ, փի-
ղերու պարս. ու կ'աւելցնէ «էջ՝ որ այս
բառերը բոլորն ալ խումբ կը նշանակեն»
(էջ 121):

Այս բարբառներուն պատասխանած
էինք օրինակներ բերելով Զօպանեանէն,
Օշականէն, ջրելու համար իր վարկածնե-
րը:

Մ. Մ. (այն ատեն այդպէս կը ստորա-
գրէր) լռեց: Բայց ինչո՞ւ մեր պատաս-
խան ալ տեղ չէ գտած այս «լսարան»ին
մէջ...:

5. Պր. Բենիամին Թաշեանի գրութեանց
մասին գրած էինք Ab uno disce omnes.
այն է, այս մէկէն՝ դատէ բոլորը, ըսել
ուղեւոր թէ շատ թերի կէտեր կան: Ab
uno disce omnes բացատրութեան քովը
գրեր էինք «լատինական առած»:

Պր. Բ. Թաշեան, մեծ հմտութեամբ կը
պատասխանէ. «լատինական առած չէ, այլ
Վերգիլիոսի մէկ բացատրութիւնն է, զոր
ան գրած է Ենէասի բերնին մէջ (Ենէա-
կան, Բ. 65)» (էջ 119):

Պր. Բ. Թաշեան, այս հմտալից տեղե-
կութիւնը քաղած է, հաւանաբար, Փը-
րանսական Լատուէն:

Ասով ի՞նչ եղաւ... դադրեցա՞ւ լատի-
նական առած ըլլալէ:

Այսպիսի նրբութեան մը վրայ ծանրա-
նալը, աւելորդ ժամաւաճառութիւն պի-
տի նկատէին շատեր. եւ իրաւունք ալ ու-
նին:

6. - Ոյ-ի եւ ու-ի սղումի մասին Պր.
Բենիամին Թաշեան կը գրէ. «Հոլովումի
ատեն ոյծը կը դառնայ ուծ (հայց. հո-
լով), ուծի (սեռ. տրկն.), ուծի (բաց.),

ուծով (գործ.): Միայն ուղղական հո-
լովն է որ անփոփոխ կը մնայ եւ կը գըր-
ուի ոյծ. օրինակ՝ ոյծը ամէն բան չէ (հի-
մա շատեր սկսած են ուղղ. հոլովն ալ
գրել ուծ, փոխանակ ոյծի»:

Ու երբ հարցուի թէ ինչո՞ւ լոյս-լոյսի
կը գրուի, եւ ոչ թէ լոյս-լոյսի, կը պա-
տասխանէ «ատիկա բացատրութիւն է» (էջ
27):

Մենք պիտի ըսենք՝ ասիկա այլեւս չա-
փազանցութիւն է: Ոյծ ուղղական, ուծ՝
հայցական: Տարօրինակութեան տարօրի-
նակութիւն:

Եթէ ըստ կանոնի՝ ոյ պէտք է դառնայ
ու, ներքին փակ վանկերու մէջ (գրաբա-
րի մէջ միշտ, աշխարհաբարի մէջ՝ բար-
դութեան եւ ածանցումի ատեն միայն եւ
ոչ թէ հոլովումի), ինչո՞ւ հայցականը
գրել ուծ, ու-ով, ուղղականին մէջ պա-
հելով ոյծ, ոյ-ով:

Գրաբարն իսկ ոյծ բառին հայցականը կը
գրէ ոյծ (ոյ-ով), եւ ոչ թէ ուծ (ու-ով).
չեմ ուղեր թուել օրինակներ, որովհետեւ
անթիւ են, ինչո՞ւ աշխարհաբարի մէջ ոյծ
բառին հայցականը պիտի գրենք ուծ,
ըստ Պր. Բենիամին Թաշեանի:

Այն ատեն ըսենք նաեւ «Լսարան հայ
լեզուի, ըստ Բենիամին Թաշեանի»:

7. - Հայր Արսէն Ղազիկեանի թարգ-
մանութեանց մասին ալ կարգ մը զիտողու-
թիւններ ունի: Այլ է գտնել այդ թարգմա-
նութիւններուն մէջ թերի կէտեր, այլ է
պարսաւել՝ քանի մը տասնեակ թերու-
թիւններու համար՝ հսկայ վաստակաւոր
մը: Գտեր է եղեր Մանծոնիի «Նշանած-
ներ»ուն մէջ մեծ թերութիւններ: Լաւ
կ'ըլլար, որ Պր. Բենիամին Թաշեան, Հ.
Արսէն Ղազիկեանը պարսաւելու տեղ, ել-
լէր ինք կատարէր նոր թարգմանութիւն
մը: Թերեւս ատիկա աւելի արժէքաւոր
գուրս դար, քան այս ողորմելի «Լա-
րան»ը:

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԵՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Շ Ն Ո Ր Հ Ա Կ Ա Լ Ո Ւ Թ Ե Ա Մ Բ Ս Տ Ա Յ Ա Ծ Ե Ն Ք

ԱԼՊՈՅԱՃԵԱՆ ԱՐՇԱԿ. - Պատմութիւն հայ դադ-
թականութեան: Հայերու ցրուումը աշխարհի
դանդաղ մասերը: Գ. - Նոր դարու սկիզբն
մինչեւ Ի. դարու սկիզբը: Ա. Մաս - Արեւելեան
դադութիւն: Գահիրէ, տպ. Նոր Աստղ, 1961, էջ
507:

ԱՐԱՄ ՀԱՅԿԱԶ. - Կեանքն ու գործը: Հրա. Հ. Գ.
Բ. Միութեան: Պէյրութ, տպ. Ատլաս: 1962,
էջ 85:

ԳԱՆՈՒՍՏԵԱՆ Հ. - Գործիս ճամբուն վրայ: Իս-
թանպուլ, տպ. Լեւոն, 1962, էջ 80:

ԳԱՆԱՅԵԱՆ ԿԱՐԱՊԵՏ Ա. ՔՀՆՅ. - Սովետական
գեղարվեստ: Պէյրութ, տպ. Տոնիկեան, 1962, էջ
245:

ԳԱՐԱԿԵՕՉԵԱՆ ՎԱՐԴԵՐԵՍ. - Իմ Մասին: Իս-
թանպուլ, տպ. Վարդ, 1961 էջ 111:

ԳԵՈՐԳԵԱՆ ԿԱՐՈՅ. - Ամէնուն տարեգիրքը (Թ.
տարի) 1962: Պէյրութ, տպ. Մշակ, 1962, էջ
640:

ԴԱԻԹԵԱՆ ՎԱՀԱԳՆ. - Թոնգրակեցիներ (Պատ-
մական-գրամատիկական պոէմ): Թէհրան, տպ.
Արի, 1962, էջ 170:

ԶԳՋԱՆԵԱՆ ԱՆՈՒՇԱԿԱՆ ՎՐԴ. - Հրաշայ Աճա-
ռեան եւ իր «Լիակատար փերականութիւնը»:
Երուսաղէմ, տպ. Սրբոց Յակոբեանց, 1960, էջ
337 (փոքրագիր):

ԹՈՐՈՍԵԱՆ ՀՐ. Ն. - Արեւմտահայ աշխարհաբարի
ծագումը եւ դարգացումը: Պոսթըն, տպ. Պայ-
քար, 1961, էջ 139:

ՃԱՆԵԱՆ ԱՐՄԷՆ. - Արեւուն տակ: Իսթանպուլ,
տպ. Լեւոն, 1962, էջ 80:

ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ ԱՐՏԱԿ ԵՊՍԿ. - Աւետարանի չուն-
չով: Թէհրան, տպ. Մոզեք, 1962, էջ 133:

ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ ՋԱՐԵՀ. - Սիրոյ ցանցին մէջ (Թա-
տերախաղ Երեք արարով): Պէյրութ, տպ. Սե-
ւան, 1962, էջ 89:

ՄԵՐ ՋՄԻՐՆԵԱՆ. - Հրատարակութիւն Չմիւ-
նահայ Միութեան: Նիւ Եորք, 1960, էջ 208
(մեծագիր):

ՊԱՅԼԵԱՆ ՅԱԿՈԲ Հ. - Ուսումնասէր աղան: -
Տրամաբանութիւն երգախոսին: Աթէնք, 1962, էջ
2+9:

ՊԱՐԹԵԱՆ ՅԱՐՈՒԹԻՆ. - Յուշեր Թոմարգայի
անցալին: Պէյրութ, տպ. Տոնիկեան, 1960, էջ
230+24:

ՍԱՍՈՒՆԻ ԿԱՐՈՅ. - Կեանքի յորձանուսին մէջ
(Պատմութիւն): Պէյրութ, տպ. Ատլաս, 1962,
էջ 248:

ՓՈԼԱՏԵԱՆ ԴԵՐԵՆԻԿ ԵՊՍԿ. - Աւետարան ըստ
Թովմատու, Երեւան հանուած եկեղեցական նո-
րագրու պատկերասերէ: Պէյրութ, տպ. Ատլաս,
1960, էջ 51:

ՔԱՋԱՐԵՆԶ ՀՐԱԶ. - Ակնարկ մը հայ դրականու-
թեան համայնապատկերին վրայ: Պէյրութ, Հայ.
Կթղ. տպ. 1960, էջ 44 (փոքրագիր):

* * *

ԱԻԱԳԵԱՆ ՄԱՅԱ. - Նայիրի Զարեանի ստեղ-
ծագործութեան լեզուն եւ ոճը: Երեւան, Հայ-
պետհրատ, 1961, էջ 228:

ԷՄԻՆ ԳԵՈՐԳ. - Եօթ Երգ Հայաստանի մասին:
Երեւան, Հայպետհրատ, 1962, էջ 116 (փոքրա-
գիր):

ԹԱԹԻԿԵԱՆ ՎԱՐԴԳԻՍ. - Դէպքեր եւ դէպքեր:
Երեւան, Հայպետհրատ, 1961, էջ 138 (փոքրա-
գիր):

ԽԱԼՓԱՅԵԱՆ ՅՈՎՀ. Խ. - Հայաստանի արտա-
դրական կառուցումները: Երեւան, ՀՍՍՌ ԳԱ
Հրա. 1961, էջ 91:

ԽԱՆԴԱՄԱՐԵԱՆ ՅՈՒՍԻԿ. - Մանկութեան ընկե-
րունի: Երեւան, Հայպետհրատ, 1961, էջ 315:
ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ Ռ. Ա. - Ն. Գ. Չերնիշևսկու է-
թիկական հայեացքները: Երեւան, Հայպետ-
հրատ, 1961, էջ 139:

ԿԻՐԱԿՈՍ ԳԱՆՋԱԿԵՅԻ. - Պատմութիւն հայոց:
(Աշխատասիրութեամբ Կ. Ա. Մելիք - Օհանջա-
նեանի): Երեւան, ՀՍՍՌ ԳԱ Հրա. 1961, էջ ձեռն
+426:

ԿՈՐԴՈՅԵԱՆ ԵՂԻՇԷ. - Սուրէն Ստեփանեան:
Երեւան, Հայպետհրատ, 1961, էջ 53+22 լու-
սանկարներ:

ՂԱԶԱՐԵԱՆ ՍԵՐՈԲ Ղ. - Միջին հայերէն: (Գիրք
Առաջին): Երեւան, ՀՍՍՌ ԳԱ Հրա. 1960, էջ
303:

ՂԱՓԱՆՅԵԱՆ ԳՐ. Ա. - Հայոց լեզուի պատմու-
թիւն (Հին շրջան): Երեւան, ՀՍՍՌ ԳԱ Հրա.
1961, էջ 362:

ՄԱԼԽԱՍԵԱՆՅ ՍՏ. - Մատենագիտական զիտողու-
թիւններ: Երեւան, ՀՍՍՌ ԳԱ Հրա. 1961, էջ
255:

ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ ԵՂԻՇԷ. - Յակոբ Կոջոյեան: Երեւան,
Հայպետհրատ, 1961, էջ 123:

ՄՈՎՍԷՍ ԽՈՐԵՆԱՅԻ. - Հայոց Պատմութիւն (Աշ-
խարհաբարի թարգմանութիւն, ներածութիւն եւ
ծանոթագրութիւններ): Ակ. Ստ. Մալխասեանի):
Երեւան, Հայպետհրատ, 1961 էջ 448:

ՅՈՎԱԿԻՄԵԱՆ ԽԱՉԻԿ Յ. - Սովետական հասա-
րակութեան բարոյա-քաղաքական միասնութիւնը:
Երեւան, Հայպետհրատ, 1961, էջ 143:

ՊԱՆԱՍԵԱՆ Ն. Ա. - Ստորագրատական կապակ-
ցութիւնը արդի հայերէնի բարդ նախադասու-
թիւններում: Երեւան, ՀՍՍՌ ԳԱ Հրա. 1961,
էջ 201: